

Ірина Сус,
кандидат філологічних наук, асистент
кафедри української мови
імені професора Івана Ковалика
Львівського національного університету
імені Івана Франка
ORCID 0000-0001-8442-5927
e-mail:iryndasus2014@ukr.net

ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ПАМ'ЯТКИ ПРИТЕКСТОВОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ XIX СТ.: «СЛОВАРЬ» О. МАРКОВИЧА ТА Д. КАМЕНЕЦЬКОГО

У статті розглянуто пам'ятку українсько-польської притекстової лексикографії «Словарь. Słownik» О. Марковича та Д. Каменецького, уміщеної у виданні «Повістки» («Народні оповідання») (Спб, 1861) Марка Вовчка. Макроструктуру словничка, близько 1300 заголовних слів, становить головно апеллятивна лексика. Зафіксовано 8 онімів (антропоніми, геортоніми, урбаноніми тощо) та 9 фразем. До заголовних слів подано граматичну, етимологічну, ареальну інформацію, їхні значення передано однослівними або синонімічними еквівалентами, описовими конструкціями здебільшого для пояснення безеквівалентної лексики. До ботанічної лексики подано латинські відповідники. Українську частину пам'ятки передано фонетичним правописом П. Куліша. У «Словарі» зафіксовано запозичення з польської мови та через її посередництво з інших європейських, наявні також слова з церковнослов'янської та тюркських мов.

У пам'ятці представлено найбільші лексико-семантичні групи лексики: назви осіб, предметів повсякденного вжитку, ботанічні, зоологічні, абстрактні, церковно-релігійні назви, дієслова руху та переміщення, мислення, мовлення, міжособистісних відносин, емоційного та фізіологічного стану. Українська лексика «Словаря...» містить фонетичні, морфологічні, словотвірні особливості південно-східної частини поліського наріччя та середньонаддніпрянських говірок південно-східного наріччя.

Ключові слова: притекстова лексикографія, словник, макро- та мікроструктура словника, правопис, лексико-семантична група, запозичення, фонетичні, морфологічні, словотвірні ознаки поліського наріччя, середньонаддніпрянських говірок південно-східного наріччя.

Iryna Sus. O charakterystyce ukraińsko-polskiej leksykografii przytekstowej XIX wieku: „Словарь. Słownik” О. Markowicza i D. Kamienieckiego

Artykuł dotyczy zabytku ukraińsko-polskiej leksykografii przytekstowej „Словарь. Słownik” О. Markowicza i D. Kamienieckiego w wydaniu «Повістки» («Народні оповідання») (Opowieści ludowe) (Sankt Petersburg, 1861) Marka Wowczka. Makrostruktura słownika, obejmująca około 1300 wyrazów, ułożonych według alfabetu języka rosyjskiego i wyjaśnionych w języku rosyjskim i polskim, składa się głównie ze słownictwa apelatywnego. Zarejestrowano 8 onimów (antroponimy, georonimy, urbanonimy itp.) oraz 9 frazeologizmów. Do wyrazów hasłowych podano informacje gramatyczne, etymologiczne, obszarowe, ich znaczenie przetłumaczono przy pomocy ekwiwalentów jednowyrazowych lub synonimicznych, konstrukcji opisowych głównie w celu wyjaśnienia leksyki bezekwiwalentnej. Odpowiedniki łacińskie podano słownictwu botanicznemu. Leksyka ukraińska w „Słowniku...” podana w pisowni fonetycznej P. Kulisza. Zapozyczenia z języka polskiego, oraz za

jego pośrednictwem, zapożyczenia z języków staro-cerkiewno-słowiańskiego i tureckiego są odnotowywane w „Słowniku...”.

Pamiętka prezentuje największe grupy leksykalno-semantyczne: imiona osób, przedmioty bytu, nazwy botaniczne, zoologiczne, abstrakcyjne, cerkiewno-niereligijne; czasowniki ruchu, myślenia, mowy, relacji międzyludzkich, stanu emocjonalnego i fizjologicznego. Leksyka ukraińska w „Słowniku...” zawiera cechy fonetyczne, morfologiczne, słotwórcze południowo-wschodniej części gwary poleskiej narzecza północnego i gwary środkowo-naddnieprzańskiej narzecza południowo-wschodniego.

Słowa kluczowe: *leksykografia przytekstowa, słownik, makro- i mikrostruktura, pisownia, grupa leksykalno-semantyczna, zapożyczenia, fonetyczne, morfologiczne, słotwórcze cechy gwary poleskiej północnego narzecza, gwary środkowo-naddnieprzańskiej południowo-wschodniego narzecza.*

Iryna Sus. To the characteristics of the Ukrainian-Polish monument of the 19th century glossary: "Словарь. Словник" by O. Markovych and D. Kamenetskyi

The article deals with the monument of Ukrainian-Polish glossary "Словарь. Словник" (Dictionary) by O. Markovych and D. Kamenetskyi in the edition of "Повістки" ("Народні оповідання") (Folk Stories) (St. Petersburg, 1861) by Marko Vovchko. The macro- and microstructure in the monuments has been analyzed. The macrostructure of the dictionary, about 1,300 title words arranged according to the alphabet of the Russian language and explained in Russian and Polish, consists mainly of appellative vocabulary. 8 onyms (anthroponyms, georonyms, urbanonyms, etc.) and 9 phraseological units were recorded. Grammatical, etymological, and areal information is provided for the headwords, their meanings are conveyed by one-word or synonymous equivalents, descriptive constructions mostly to explain non-equivalent vocabulary (names of ethno-cultural concepts). Local title words explained by reference to the title words with the same meaning. Latin equivalents are given for botanical vocabulary. The Ukrainian part of the monument is presented in the phonetic spelling of P. Kulish. Borrowings from the Polish language and, mostly through it, borrowings from the Church Slavonic and Turkish languages are recorded in the "Словарь...".

The monument presents the largest lexico-semantic groups of vocabulary: names of persons, objects of everyday use, botanical, zoological, abstract, church and religious names; verbs of movement, thinking, speech, interpersonal relations, emotional and physiological state. The Ukrainian vocabulary of the "Словарь..." represents the phonetic, morphological, and word-forming features of the South-Eastern part of the Polissya subdialects of the Northern supradialect and the Middle Dnieper subdialects of the South-Eastern supradialect. . The monument is a source base for research on historical lexicology, dialectology, and Ukrainian-Polish language contacts.

Key words: *glossary, dictionary, macro- and microstructure, spelling, lexico-semantic group, borrowing, phonetic, morphological, word-forming features of Polissya subdialects of the Northern supradialect, Middle Dnieper subdialects of the South-Eastern supradialect.*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Українську перекладну лексикографію XIX ст. репрезентують словники як самостійні праці та словники як частини наукових праць, періодичних видань і додатки до літературних збірок. Такі пам'ятки притекстової лексикографії, з'явилися в кінці XVIII ст. на Наддніпрянській Україні – українсько-російські, у 30-х роках XIX ст. в Галицькій Україні – українсько-польські. Їхня поява, на думку І. Матвіяса, стала важливим чинником у нормуванні української лексики в першій половині XIX ст., оскільки діалектна лексика тоді сприймалася як складова частина лексичного фонду літературної мови [19, с. 146–147].

Єдина пам'ятка притекстової лексикографії з польськими відповідниками репрезентує українську лексику Наддніпрянщини «Словарь. Словник» О. Марковича та Д. Каменецького у виданні «Повістки» («Народні оповідання») Марка Вовчка (Спб., 1861) [5, с. 127]. У 1859–1861 роках у Санкт-Петербурзі етнограф та фольклорист О. Маркович співпрацював з

редакцією заснованого колишніми кирило-мефодіївцями щомісячного українського суспільно-політичного й літературно-мистецького часопису «Основа» [22]. Публіцисти ключовим завданням журналу вважали формування української ідентичності та ствердження самостійності української мови [20, с. 168]. «Техничний та господарський бік часопису було доручено Д. С. Каменецькому, що в р.р. 1860–61 був управителем друкарні П. Куліша», і власним коштом друкував народні видання [12, с. 6–7].

«Словарь...» не був об'єктом окремого дослідження, про нього подано короткі відомості в «Огляді українського язикознавства» Б. Грінченка [8, с. 6] та в «Історії української лексикографії» П. Горещького [5, с. 127], однак не названо його авторів. У 1983 р. авторство словничка-додатка до «Народних оповідань» Марка Вовчка встановив М. Грицай [7, с. 36].

Мета статті – проаналізувати макро- й мікроструктуру українсько-польської частини пам'ятки, розкрити правописні, діалектні (фонетичні, морфологічні, словотвірні) особливості фіксації української лексики, виявити запозичення та виокремити найбільші лексико-семантичні групи.

Методи дослідження. У дослідженні використано структурний метод для аналізу макро- й мікроструктури пам'ятки, описовий метод – для характеристики правописних, діалектних ознак української лексики, елементи етимологічного методу – для з'ясування етимології окремих мовних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Макроструктуру українсько-російсько-польської пам'ятки «Словарь. Słownik» О. Марковича та Д. Каменецького становлять близько 1300 заголовних слів, укладених за алфавітом російської мови й пояснених російською та польською мовами. Джерелом словничка слугували «Народні оповідання» Марка Вовчка.

До макроструктури пам'ятки увійшли переважно апелятиви. Зафіксовано 8 онімних назв – антропоніми: *Гриць*, *Грицько* 'Grzegorz' (с. 5), *Івга* 'Eugenia' (с. 10); теоніми *Божя Мати* 'Matka Boska' (с. 2), *Господь* 'Pan Bóg' (с. 5); потамонім *Дніпро* 'Dniepr' (с. 6); геортонім *Зелена неділя* 'zielone świątki' (с. 10); урбаноніми: *Скавиця* 'nazwanie smentarza w Kijowie' (с. 17), *Точокъ* 'nazwanie rynka w Kijowie' (с. 19); та 9 фразем, пояснених здебільшого фразеологізмами-відповідниками: *гави ловить* 'baki strzelać, gawronić' (с. 4), *глуна нічь* 'głęboka noc, północ' (с. 5), *до сонця* 'przedświtem' (с. 7), *на добрі-день дати* 'oddać dzień dobry' (с. 12), *на зору не займалося* 'na brzask nie zabierało się' (с. 12), *найшлась дитинка* 'dziecię urodziło się' (с. 12), *няти віри* 'wierzyć' (с. 13), *прикинути до місця* 'zostać wrytym, przykutym do miejsca' (с. 16), *(при собі) не при собі* 'zdetenowany' (с. 16).

Заголовні слова пояснено однослівними польськими відповідниками: *віра* 'wiara' (с. 3), *дужий* 'silny' (с. 7), *радѣти* 'cieszyć się' (с. 16), *звісно* 'wiadomo' (с. 9), *нараяти* 'poradzić' (с. 12) або синонімними: *добрити* 'chwalić, błogosławić' (с. 6), *завіть* 'nakaz, testament' (с. 8), *каятись* 'kajać się, żałować, pokutować' (с. 10), *скриня* 'skrynia, kufer' (с. 17); до еквівалентів додано семантичні коментарі: *буйний* 'bujny, roskoszny (o roślinie)' (с. 2), *доводитись* 'godzić się (pokrewień.[stwo])' (с. 7), *отара* 'stado (owiec, koz)' (с. 13), *попустить* (божий) 'dopuszczenie (boże)' (с. 15). Переклад заголовних слів виконано описовими конструкціями: *виряжатись* 'zbierać, gotować się w drogę' (с. 3), *круча* 'brzeg urwisty' (с. 11), *счепитись* 'pobrać się za rękę' (с. 18), *розквітчана* 'upiękniona kwiatami' (с. 19).

Розкрито полісемію заголовних слів: *боліти* 'chorować, cierpieć' (с. 2), видання 'edycja, wydanie (osoba na wydaniu)' (с. 2), *виходитись* 'wyrosnąć, poprawić się' (с. 3), *звестися* 'wstać, zniszczyć' (с. 9), *ліпина* 'lipowe dzewo, biała skóra pod korą na lipie' (с. 11), *місто* 'miasto, rynek, miejsce' (с. 11), *подія* 'zgarzenie, wypadek, czyn (czarodz.[iejski])' (с. 14) та ін.

Вузьколокальні заголовні слова пояснено через відсилання до заголовних слів з тотожним значенням: *икъ* – *къ*, *йде* – *иде* (с. 10), *мабѣть* – *мабуть* (с. 11), *неначе* – *наче* (с. 12), *одѣ* – *від*, *отсе* – *оце* (с. 13), *раяти* – *радити* (с. 16), *стота* – *истота* (с. 18), *хвиля* – *филя* (с. 19). На двої більше складових заголовних словах позначено наголос: *абó* (с. 1), *гóстрий* (с. 5).

Більшість ботанічних назв подано з латинськими відповідниками: *барвінокъ* 'barwinek', 'vinca pervinca' (с. 1), *берізка* 'brzózka', 'cuscuta' (с. 1), *бузина* 'bez', 'sambucus nigra' (с. 2),

верболізь ‘witwina’, ‘salix viminalis’ (с. 2), *вóвча ступá* ‘roślina’, ‘lycopus exaltatus’ (с. 4), *копiтникъ* ‘roślina’, ‘asarum europaeum’ (с. 10) та ін.

До макроструктури пам’ятки введено безеквівалентну лексику – назви етнокультурних понять, пояснених розгорнутими описовими конструкціями: *валка* ‘kompania wieśniaków, jadąca na wołach po sól lub po rybę do Krymu, a także wioząca pszenicę do kupieckich portów Czarnego morza’ (с. 2), *вечорниці* ‘zebranie młodzieży w zimowe wieczory, dla uprzyjemnienia pracy’ (с. 3), *двадцятка* ‘dwadzieścia groszy (na Podolu i Wołyniu), dwudziestówka’ (с. 6), *намітка* ‘szalik u kobiet na głowie z grubego muślinu’ (с. 12), *паровиця* ‘wóz czumacki o dwóch wołach’ (с. 14), *плахта* ‘jedwabna albo wełniana jasnokolorowa spódnica (narodowa święteczna suknia)’ (с. 14), *скарбець* ‘naczynie z pieniędzami zakopane’ (с. 17), *хрещикъ* ‘nazwanie zabawy gminnej’ (с. 20), *чумаць* ‘czumak, jeżdzący do Krymu i na Don po rybę i sól’ (с. 20).

Відмінювані повнозначні частини мови зафіксовані в початковій формі: *бірць* (с. 1), *верба* (с. 3), *гарний* (с. 4), *якийсь* (с. 21), *думати* (с. 7), *здужати* (с. 9), *дзвенячий* (с. 6), *люблячий* (с. 11); спорадично наведено лексику в Н. в. мн.: *зорі* (с. 9), *потомлені* (с. 15), у Р. в. одн.: *чого* (с. 20). До іменників, займенників у непрямих відмінках, особових форм дієслів наведено їхні початкові форми або граматична інформація: *сіль* – *село* (l.[iczba] m.[noga], prz.[ypadek] 2 [drugi], *слізь*, *слізьми* (2 і 6 prz.[ypadek] licz.[by] mn.[ogiej]), *її* – *вона* (с. 10), *бачу*, *бачити* (с. 1), *зійде* – *сходитьи* (*изіходити*) (с. 10), *іде* – *їхати* (с. 10); заголовними словами є видові форми дієслів: *метати*, *метнутись* (с. 11), *оповістити*, *оповіцати* (с. 13), *підждидати*, *підждидати* (с. 14).

У пам’ятці подано лексику з демінутивними суфіксами: *бабуся* ‘staruszka’ (с. 1), *близенько* ‘bliziotko’ (с. 1), *веселий*, *веселенький* ‘wesoły, reżwy, rzeżwy’ (с. 2), *віно́к*, *віно́чок* ‘wianek, wianeczek’ (с. 3), *гулянки*, *гуляньнячко* ‘zabawa, przechadzka’ (с. 6), *синь*, *синятко* ‘syn, synek, synaczek’ (с. 17); спорадично наведено стилістичні ремарки: *двойко́*, *двоёчко* (zdrobn.[nienie]) (с. 6), *селючка* ‘wieśniaczka (pogardl.[iwie])’ (с. 17), *стежечка* – *стежка* (zdrobn.[ienie]) ‘ścieżka’ (с. 18), *трошечки* – *трохи* (zdr.[obnienie]) ‘trochu, mało, niewiele’ (с. 19).

До макроструктури словничка введено всі лексико-граматичні розряди слів, зокрема службові частини мови: прийменники: *къ* ‘do’ (с. 11), *міжъ* ‘między’ (с. 11), *відъ*, *отъ*. ‘od’ (с. 19); сполучники: *аби*, *або* ‘aby tylko’ (с. 1), *бо* ‘bo’ (с. 2), *наче*, *неначе* ‘jakby, jak gdyby’ (с. 12), *хоть*, *хоть* (с. 20); частки: *аже*, *аже* – *жъ* ‘przecie, wszakże’ (с. 1), *бодай* ‘bodaj, dał by Bóg’ (с. 2), *мабіть*, *мабутъ* ‘jak widać, zapewne’ (с. 11), *лишень* ‘no’ (с. 11); вигуки: *геть* ‘przez’ (с. 5), *эге* ‘tak! To tak!’ (с. 21), *крий Боже* ‘uchowaj Boże’ (с. 11), *магайбі* ‘Boże pomóż’ (с. 11).

Українську частину словничка передано фонетичним правописом П. Куліша, застосованого в «Записках о Южной Руси» (Спб., 1856), «Граматці» (Спб., 1857) та журналі «Основа» (Спб., 1861–1862). У пам’ятці виявлено правописні особливості лексики: літера **ѣ** виступає в ролі апострофа та в кінці слів після приголосних: *вьянути* (с. 5), *сапьянці* (с. 17), *гомінъ* (с. 5), *поглядъ* (с. 14); на позначення звука [и] вжито літеру **и**: *бриніти* (с. 2), *уручити* (с. 19); літеру **і** – на позначення звука [i] з давнього **ѣ**: *діти* (с. 6), *місто* (с. 11), на місці давніх **о**, **е** в новозакритих складах: *бірць* (с. 1), *дзвінъ* (с. 6), на місці йотованого **і**: *заїжджий* (с. 8), *скоітись* (с. 17); літеру **є** вжито після м’яких приголосних в іменниках с. р. *житьте* (с. 8), *зільє* (с. 10), літеру **е** для відзначення на письмі йотації при [e]: *двое* (с. 6), *единий* (с. 7); літеру **ѣ** – для сполучень **йо**, **ьо**: *працѣвати* (с. 15), *слѣза* (с. 18); вибуховий [г] передано латинською літерою **g**: *дзигарі* (с. 6); дієслівне сполучення -ться – через -тъця і -тця: *колоситъця* (с. 10), *мечутця* (с. 11); перед глухими приголосними вжито префікс **рос-**: *росповідати* *роспитатись* (с. 17); префікс **роз-** – перед сонорними й дзвінками: *розживатись* (с. 16), *рознедужатись* (с. 17) [2, с. 33; 13, с. 75–81].

У «Словарі...» зафіксовано запозичення з польської мови: *благати* ‘błagać’ (с. 1) п. *błagać* [11, Т. 1, с. 203]; *брама* ‘brama, wrota’ (с. 2) – п. *brama* [11, Т. 1, с. 244]; *гонта* ‘gonta’ (с. 5) п. *gonta* [11, Т. 1, с. 561]; *картати* ‘kartać’ (с. 10) п. *kartać* [11, Т. 2, с. 396]; запозичення за посередництвом польської мови: з німецької – *дзигарі* ‘zegar’ (с. 6) н. *Seiger* ‘висок (прилад)’

[11, Т. 2, с. 59]; *крамарь* 'kramarz' (с. 10) свн. krām(e), снн. krām(e) [11, Т. 3, с. 74]; *муштровий* 'szeregowy, frontowy' (с. 12) п. musztra, mustra, н. Múster 'зразок (приклад)' [11, Т. 3, с. 545]; з німецької або французької мови *бенкіть* 'bankiet' (с. 1) н. Bankétt, фр. bankuet [11, Т. 1, с. 167]; з латинської мови: *кварта* 'kwarta' (с. 10) лат. *quārta* [11, Т. 2, с. 414–415]; запозичення з італійської мови за посередництвом німецької та французької мов: *юпка* 'kaftan kobiecy, katanka' (с. 21) свн. jорре, jурре; фр. ст. jуре, іт. giuppa [11, Т. 6, с. 523]; запозичення з тюркських мов: *базарь* 'rynek' (с. 1) тат. *базар* [11, Т. 1, с. 85, 114]; *гурба* 'tłum' (с. 6) узб. *кумик* [11, Т. 2, с. 59; 21, с. 242–245]; *калитка* 'sakiewka' (с. 10) тат., каз. алт. *калта*, тур., ст. *kalita, halita, [kalta]* [11, Т. 2, с. 351]; *рундукъ* 'ganek, krużganek' (с. 17) кар. *орундукъ* 'ложе, місце для сидіння, підвищення', ног. *орындык* 'ліжко', тат. *урундык* 'стілець, сидіння' [11, Т. 5, с. 142]; *сап'янці* 'safianowe bóty' (с. 17) тур., балкар., карач. saxtijan 'сап'ян', крим.-тат., кипч. saxtyjan 'т.с.' [11, Т. 5, с. 180]; *сарана* 'szarancza' (с. 17) тат. *саранча*, кипч. *сарунська* [11, Т. 5, с. 180–181]; *талань* 'szczęście, przeznaczenie' (с. 19) тур. talan 'пограбування, грабіж', чаг. *талан* 'грабіж, злочин', кирг. *талан* 'щастя' [11, Т. 5, с. 507]; запозичення з церковнослов'янської мови: *благий* 'słaby', *благословити* 'błogosławić' (с. 1) цел. *благъ, благословити* [11, Т. 1, с. 203–204]; *владика* 'biskup' (с. 4), цел. *владыка* [11, Т. 1, с. 409]; *вразий* 'nieprzyjacielski, djabelny' (с. 4) цел. *врагъ* [11, Т. 1, с. 432] та ін.

У пам'ятці представлено найбільші лексико-семантичні групи іменної та дієслівної лексики:

абстрактні назви: *гомінь* 'gwar' (с. 5), *думка* 'myśl, dumanie, zamysł, chęć' (с. 7), *нудьга* 'nuda, tęsknota' (с. 13), *рухъ* 'ruch, poruszenie ogólne' (с. 17), *соромъ* 'wstyd' (с. 18), *сувора* 'przekonanie' (с. 18), *талань* 'szczęście, przeznaczenie' (с. 19), *увага* 'uwaga' (с. 19), *туга* 'zgryzota, zmartwienie' (с. 19), *чутка* 'wieść, pogłoska' (с. 20) та ін.;

церковно-релігійні назви: *владика* 'biskup' (с. 4), *Господь* 'Pan Bóg' (с. 5), *Зелена неділя* 'zielone świętki' (с. 10), *одправа* 'nabożeństwo' (с. 13), *престоль* 'ołtarz' (с. 15), *хрестъ* 'krzyż' (с. 20), *янголь* 'anioł' (с. 21) та ін.;

назви осіб на позначення родинних стосунків: *баба* 'staruszka' (с. 1), *батенько* 'tatunio' (с. 1), *братова* 'bratowa' (с. 2), *дочка* 'córka' (с. 7), *небожата* 'bratanek, siestrzeniec, niebogie' (с. 12), *невістка* 'bratowa' (с. 12), *ненька* 'mama' (с. 12), *родичъ* 'krewny' (с. 16), *свекруха* 'matka męża, swiegra' (с. 17), *тітка* 'ciotka' (с. 19), *унука* 'wnuczka' (с. 19) та ін.;

назви осіб вікових та соціальних груп: *дитина* 'dziecię, dziecko' (с. 6), *дівчина* 'dziewczyna' (с. 6), *дідъ, дідусь* 'dziad, dziadek' (с. 6), *жінка* 'żona, kobieta' (с. 8), *наймичка* 'służąca' (с. 12), *паробокъ* 'parobek' (с. 13), *паничъ, барчукъ* 'panicz, kawaler' (с. 13), *підданий* 'poddany' (с. 14), *понівна* 'córka pora' (с. 15), *хлопець* 'chłopiec' (с. 20) та ін.;

назви осіб за родом занять: *дякъ* 'kościelny' (с. 7), *знахаръ* 'leczący ziołami i tajemnymi środkami' (с. 9), *коваль* 'kował' (с. 10), *ключарь* 'szafarz' (с. 10), *крамарь* 'kramarz' (с. 10), *перекупка* 'przekupka' (с. 14), *рибалка* 'rybak', *хліборобъ* 'rolnik' (с. 20), *черниця* 'zakonnica, mniszka' (с. 20) та ін.;

назви одягу: *запаска* 'rodzaj spódnicy, fartucha' (с. 8), *кожухъ* 'kożuch' (с. 10), *очіпокъ* 'rodzaj kapturka, który kobiety noszą pod chustką' (с. 13), *плаття, плахта* 'odzienie, suknia' (с. 14), *свита* 'siermięga' (с. 17), *сорочка* 'koszula' (с. 18), *юпка* 'kaftan kobiecy, kaftanka' (с. 21) та ін.;

ботанічні назви: *барвінокъ* 'barwinek (vinca pervinca)' (с. 1), *береза* 'brzoza' (с. 1), *берізка* 'kanianka (cuscuta)' (с. 1), *вишня* 'wiśnia' (с. 3), *волошка* 'bławatek (centaurea cyanus)' (с. 8), *горобина* 'jażębina' (с. 8), *горобиний горошок* 'rodzaj groszku, vicia angustifolia' (с. 8), *живокість* 'ostróżka polna (symphytum officinale)' (с. 8), *жіто* 'żyto' (с. 8), *журавина* 'żórawina' (с. 8), *кропива* 'pokrzywa' (с. 11), *очереть* 'trzcina' (с. 13), *рожа* 'róża, krzak różany' (с. 16), *рясть* 'roslina, kwitnąca na wiosnę należąca do gusłów ludu' (с. 17) та ін.;

зоологічні назви: *бджола, бжола* 'pszczola' (с. 1), *вовкъ* 'wilk' (с. 4), *горобець* 'wróbel' (с. 5), *зозуля* 'kukułka' (с. 9), *ластівка* 'jaskółka' (с. 11), *сарана* 'szarańcza' (с. 17), *синиця* 'sinogarlica' (с. 17), *шуліка* 'jastrąb' (с. 21) та ін.;

дієслова руху та переміщення: *бігти* 'biedz' (с. 1), *вертяться* 'kręcić się', *вести* 'prowadzić' (с. 1), *ворухнуться* 'poruszyć się' (с. 4), *входити* 'wchodzić' (с. 4), *гуляти* 'bawić się, spacerować' (с. 6), *доплетися* 'dowleć się' (с. 7), *ити, уйти* 'iść' (с. 10), *кружляти* 'krążyć' (с. 11), *метаться* 'rzucać się' (с. 11), *помандровати* 'uciec, zbiedz, powałęsać się' (с. 15), *розбігнуться* 'rosproszyc się' (с. 16), *рушати* 'ruszyć w drogę' (с. 17) та ін.;

дієслова дії: *відчинити* 'odemknąć' (с. 3), *впоратись* 'skończyć zajęcie się gospodarskie' (с. 4), *злічити* 'zrasować, policzyć', *зодягати* 'odziewać, ubierać' (с. 9), *колувати* 'dłubać' (с. 10), *ладити* 'gotować, sporządzać' (с. 11), *нести* 'prowadzić' (с. 13), *перехристити* 'przeżegnać' (с. 14), *полудновати* 'jeść podwieczorek' (с. 15), *шукати* 'szukać' (с. 21) та ін.;

дієслова емоційного стану: *бідкатись* 'troszczyć się, kłopotać się' (с. 1), *вловати* 'spodziewać się, polegać' (с. 3), *горювати* 'być w nieszczęściu, biedzić się, troszczyć się' (с. 5), *дурити* 'szaleć' (с. 7), *жалковати* 'żałować', *жахатись* 'przestraszać się' (с. 8), *каяться* 'kajać się, żałować, pokutować' (с. 10), *лютовати* 'złościć się, nieposiadać się z gniewu' (с. 11), *нити* 'tęsknić' (с. 13), *побиватись* 'biedzic się' (с. 14), *реготатись* 'śmiać się głośno' (с. 16), *страждати* 'cierpieć' (с. 18), *соромитись* 'wstydzic się, rumienić się, płonać' (с. 18), *сумовати* 'tęsknić, smucić się' (с. 18) та ін.;

дієслова фізіологічного стану: *вмірати* 'umierać' (с. 4), *виходитись* 'wyrosnąć, poprawić się' (с. 3), *вьянути* 'więdnać, usychać' (с. 4), *голодати* 'cierpieć głód' (с. 5), *зслабти* 'zachorować' (с. 8), *куняти* 'drzumać' (с. 11), *марніти* 'usychać, więdnać' (с. 11), *нездужати* 'chorować' (с. 12), *одпочити* 'odpocząć', *одужати* 'wyzdrowieć' (с. 13), *помолодишати* 'odmłodnieć', *похирити* 'pochyłać' (с. 15), *притомитись* 'sfatygować się' (с. 16), *спочивати* 'odpoczywać' (с. 18), *чახнути* 'schnąć, więdnać' (с. 20);

дієслова мислення: *вигадувати* 'wymyślać', *видумати* 'wymyślić' (с. 3), *задумати* 'zamyślić', *запам'ятати* 'zatwierdzić w pamięci' (с. 8), *згадувати* 'wspominać, przypominać', *зрозуміти* 'zrozumieć, pojąć' (с. 9), *пригадатись* 'przyjść na pamięć' (с. 15), *роздуматись* 'rozmyśleć' (с. 16), *розуміти* 'rozumieć' (с. 17), *тямити* 'pojmować, wiedzieć' (с. 19) та ін.;

дієслова мовлення: *бубонити* 'belkotać, bębnić' (с. 1), *вмовляти* 'wmawiać' (с. 4), *говорити* 'mówić, rozmawiać', *гомонити* 'gwarzyć, gawędzić' (с. 5), *зукати* 'wołać, krzyczeć' (с. 6), *казати* 'kazać' (с. 10), *одповідати* 'odpowiadać', *оповістити* 'opowiedzieć' (с. 13), *повістити* 'opowiedzieć' (с. 14), *промовити* 'przemówić' (с. 16), *роповідати* 'opowiadać' (с. 17), *співати* 'śpiewać' (с. 18), *цокотити* 'sakotać, gadać' (с. 20) та ін.;

дієслова міжособистісних відносин: *вигнати* 'wypędzić', *викохати* 'wychować w pieszczotach, wypielegnować', *винестити* 'wypieścić, wychować' (с. 3), *втішати* 'pocieszać, rozweselać, zabawiać', *вчити* 'uczyć, nauczać', *ганити* 'ganić' (с. 4), *годити* 'dogadzać', *гордувати* 'być hardym, pogardzać' (с. 5), *даровати* 'przebaczać, darować' (с. 6), *кривдити* 'krywdzić' (с. 11), *налякати* 'nastraszyć' (с. 12), *обділити* 'podzielić' (с. 13), *пригорнути* 'uścicnąć', *приголубити* 'popieścić', *розважати* 'rozweselić' (с. 16), *розраювати* 'odradzać', *рятувати* 'ratować', *силовати* 'przymuszać, zniewalać', *скривдити* 'skrzywdzić' (с. 17) та ін.

Українська лексика пам'ятки репрезентує особливості південно-східної частини поліських говірок північного наріччя й середньонаддніпрянських говірок південно-східного наріччя, зокрема фонетичні:

гіперичне окання *паробокъ* (с. 13) – властиве пд.поділ. говіркам пд.-зх. наріччя; слобож., зх.степ., пд.бессараб. говіркам пд.-сх. наріччя; поліс. говіркам пн. наріччя [3, с. 59, 239];

збереження давнього о: *двойко, двоєчко, дзвонця, дзвонокъ* (с. 6) – характерне для ср.наддніпр. говірок пд.-сх. та говорів пн. наріччя [9, с. 20];

звук [и] на початку слова: *имла* (с. 10), *иржа* (с. 10), *иде* (с. 10), *иний* (с. 11) – поширений у пд.-сх. частині поліс. говірок пн. наріччя, ср.наддніпр. говірках пд.-сх. наріччя; сх.бойк., буков., гуцул., закарпат. говірках пд.-зх. наріччя [9, с. 33; 17, с. 25];

приставний [и]: *извіковати, изглянутись, изнітицьця, изовьянути* (с. 10) – збережений у говорах пд.-сх. наріччя [19, с. 11];

явище афези: *'дперти* (с. 7) – властиве поліс. говіркам пн. наріччя [3, с. 201; 9, с. 89–90];

звук [e] замість [i]: *крепакъ* (с. 11), *семьянинъ* (с. 17) – засвідчений у говорах пн., пд.-сх. нарічч [9, с. 29];

заміна звука [y] на [i]: *гурочок* (с. 6) – характерна для ср.наддніпр. говірок пд.-сх. наріччя [9, с. 38; 17, с. 58–60];

заміна звука [i] замість [y]: *мабiть* (с. 11) – властивий поліс. говіркам пн. наріччя; гуцул. говіркам пд.-зх. наріччя [9, с. 38];

звук [i] замість [и] в позиції після губних, піднебінно-зубних: *братікъ* (с. 2), *вбiратись* (с. 2), *грiмати* (с. 5), *збiрати* (с. 9), *стрiвати* (с. 18), *росхрiстаній* (с. 17) – поширений у говорах пн. наріччя [3, с. 49; 17, с. 54];

варіант лексеми *огiрокъ* – *гірочокъ* ‘ogórek’ (с. 6) – характерний для ср.наддніпр. говірок пд.-сх. наріччя, волин. говірок пд.-зх. наріччя [17, с. 229–230];

депалаталізація звука [pʲ]: *на зору* (с. 12) – властива наддністр., поділ., волин, говіркам пд.-зх. наріччя; фіксується також у зх.поліс. і ср.поліс. говірках пн. наріччя; у більшості говорів пд.-сх. наріччя [3, с. 231; 9, с. 61–62];

збереження давньої м'якості [pʲ] у кінці слова та складу: *мугирь* (с. 12), *цвинтарь* (с. 20) – зафіксоване в ср.наддніпр. говірках пд.-сх. наріччя; бойк., закарпат., гуцул., буков., покут., пд.надсян. говірках пд.-зх. наріччя [4, с. 235; 9, с. 63];

збереження давньої м'якості шиплячих: *лошя* (с. 11) – поширене в ср.наддніпр., слобож. говірках пд.-сх. наріччя; у гуцул., закарпат., надпрут., бойк., пд.наддністр. говірках пд.-зх. наріччя [9, с. 68–70; 138 с. 231];

відсутність подовжених м'яких приголосних в іменниках с. р. на *ije: *житьє* (с. 8), *заміжсья* (с. 9), *обличья* (с. 13) – властива поліс. говіркам пн. наріччя; говорам пд.-зх. наріччя [3, с. 98; 9, с. 82];

звук [ф] на місці [хв] як гіперистичне явище: *филя* (с. 19) – характерний для західної частини ср.поліс. говірок пн. наріччя; пд.-сх. наріччя, гуцул., покут., бойк., наддністр., надсян., поділ., волин. говірок пд.-зх. наріччя [9, с. 49];

опускання початкового приголосного у дво- й тричленних сполуках консонантів: [i]няти *віри* (с. 13), *пере[i]няти* (с. 14) – властиве ср.наддніпр. говіркам пд.-сх. наріччя; ср.поліс. говіркам пн. наріччя; лемк., закарпат., наддністр., поділ. говіркам пд.-зх. наріччя [9, с. 97];

морфологічні ознаки:

в іменниках із суфіксом *-ин* у Н. в. одн. – закінчення *-е* у формі Н. в. мн. *прочане* (с. 16) – поширене в ср.поліс. говірках пн. наріччя; ср.наддніпр. говірках пд.-сх. наріччя; лемк. говірках пд.-зх. наріччя [1, с. 79];

адвербіалізована форма М. в. одн. збірною числівника *двійга* з прийменником *у*: *у-двійзі* (с. 19) [14, с. 408–409];

сполучники *да, дакъ* (с. 6) – властивий ср.наддніпр. говіркам пд.-сх. наріччя [4, с. 112–115]; словотвірні ознаки:

префікс *од-*: *одмовляти, одповістити, одпочити, одправляти, одрізнятись* (с. 13) – властивий говорам пн. наріччя, ср.наддніпр. говіркам пд.-сх. наріччя [6, с. 4; 9, с. 20];

прислівники з суфіксами *-е*: *сільне* ‘bardzo, nader’ (с. 17) [14, с. 377–379]; *-і*: *ледві* (с. 11) – властиві говорам пд.-сх. наріччя [18, с. 13];

дієслівний суфікс *-ова-*: *помандровати* (с. 15), *посумовати* (с. 15), *пошановати* (с. 15), *турбоватись* (с. 19), *частовати* (с. 20) – зберігся в говорах пн. наріччя, у закарпат., наддністр. говірках пд.-зх. наріччя [1, с. 362; 9, с. 21–22].

Висновки. «Словарь...» О. Марковича та Д. Каменецького репрезентує мікроструктуру різного складу: за характеристикою заголовних слів – граматичну, етимологічну, ареальну інформацію; за способом їх перекладу – польськими однослівними, синонімічними еквівалентами та описовими конструкціями. У пам'ятці зафіксовано запозичення з польської мови та через її посередництво з інших європейських, наявні також слова з церковнослов'янської та тюркських мов. Українська лексика словничка містить фонетичні,

морфологічні, словотвірні особливості південно-східної частини поліських говірок північного наріччя та середньонадніпрянських говірок південно-східного наріччя.

Перспектива дослідження. Пам'ятка становить джерельну базу для досліджень з історичної лексикології, діалектології, українсько-польських мовних контактів.

Список використаних джерел та літератури

1. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови: (нариси із словозміни та словотвору). Ужгород : Закарпатське обласне видавництво, 1960. 415 с.
2. Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1991. 231 с.
3. Бевзенко С. Українська діалектологія : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1980. 246 с.
4. Брахнов В. М. Сурядні сполучники в говірках Переяслав-Хмельницького району на Київщині. *Середньонадніпрянські говори* : зб. ст. / ред. кол.: В. М. Брахнов, Ф. Т. Жилко (відп. ред.) та ін. Київ : Видавництво АН УРСР, 1960. С. 108–121.
5. Горещкий П. Й. Історія української лексикографії : монографія. Київ : Видавництво АН УРСР, 1963. 244 с.
6. Гримашевич Г. Середньонадніпрянський діалект як основа творчості Тараса Шевченка. URL : <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> > irbis_nbuv > cgiirbis_64 (дата звернення 01.09.2022).
7. Грицай М. С. Марко Вовчок: творчий шлях : монографія. Київ : Вища школа, 1983. 200 с.
8. Грінченко Б. Огляд українського язикознавства. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1905. Т. 66. С. 4–30.
9. Дзедзелівський Й. Конспект лекцій з курсу української діалектології: у 2 ч. Ужгород, 1965. Ч. I.: Фонетика. 126 с.
10. Дзедзелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. (Вступні розділи). Ужгород, 1966. 100 с.
11. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1982. Т. 1: А – Г / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. 1982. 632 с. Т. 2: Д – Кошці / уклад.: Н. С. Родзевич та ін. 1985. 572 с. Т. 5: П – Т / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. 2006. 704 с. Т. 6: У – Я / уклад.: Г. П. Півторак та ін. 2012. 568 с.
12. Животко А. Журнал «Основа» 1861–1862. Львів : Накладом Українського товариства бібліофілів, 1938. Ч. 3. 31 с.
13. Історія українського правопису XVI–XX століття: хрестоматія / упоряд. В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва. Київ : Наукова думка, 2004. 584 с.
14. Історія української мови: морфологія / С. П. Бевзенко [та ін.]; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1978. 539 с.
15. [Каменецький Д., Маркович О.] Словарь. Słownik. *Марко Вовчок Збірка «Повістки» («Народні оповідання»)*. Санкт-Петербург : Типографія Николая Тиблена и комп., 1861. С. 1–21.
16. Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ : Наукова думка, 1974. 260 с.
17. Мартинова Г. Середньонадніпрянський діалект. Фонетика і фонологія : монографія. Черкаси : Тясмин, 2003. 368 с.
18. Матвіяс І. Роль говорів у мовотворчості Бориса Грінченка. *Українська мова*. 2016. № 3. С. 10–16.
19. Матвіяс І. Г. Українська мова та її говори : монографія. Київ : Наукова думка, 1990. 168 с.
20. Половец В. Опанас Васильович Маркович. 1822–1867 рр. (До 195-річчя з дня народження). *Сіверянський літопис*. 2017. № 3. С. 165–170.
21. Халимоненко Г. Етимологія слів *юрба, юрма, гурба, гурма, урма*. *Вісник Львівського ун-ту*. 2011. Серія Філологічна. Вип. 53. С. 242–245.
22. Ясь О. В. Основа – часопис. *Енциклопедія історії України*. Т. 7: Мі–О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2010. 728 с. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Osнова_z (дата звернення: 11.09.2022).

References (translated & transliterated)

1. Bevzenko, S. P. (1960). *Istorychna morfolohiia ukrainskoi movy: (narysy iz slovozmyny ta slovotvoru) [Historical morphology of the Ukrainian language: (essays on word change and word formation)]*. Uzhhorod: Zakarpatske oblasne vydavnytstvo [in Ukrainian].
2. Bevzenko, S. P. (1991). *Istoriia ukrainskoho movoznavstva. Istoriia vuvchennia ukrainskoi movy [History of Ukrainian Linguistics. History of studying the Ukrainian language]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

3. Bevzenko, S. (1980). *Ukrainska dialektolohiia [Ukrainian dialectology]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
4. Brakhnov, V. M. (1960). Suriadni spoluchnyky v hovirkakh Pereiaslav-Khmelnyskoho raionu na Kyivshchyni [Conjunctive conjunctions in the dialects of the Pereiaslav-Khmelnysky district in the Kyiv region]. *Serednonaddniprianski hovory – Middle Dnieper subdialects*. V. M. Brakhnov, & F. T. Zhylko (Eds.). Kyiv: Vydavnytstvo AN URSSR, pp. 108–121 [in Ukrainian].
5. Horetskyi, P. Y. (1963). *Istoriia ukrainskoi leksykohrafii [History of Ukrainian lexicography]*. Kyiv: Vydavnytstvo AN URSSR [in Ukrainian].
6. Hrymashevych, H. (2010). Serednonaddniprianskyi dialekt yak osnova tvorchosti Tarasa Shevchenka [The Middle Dnieper subdialect as the basis of Taras Shevchenko's work]. Retrieved from <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> > irbis_nbuv > cgiirbis_64 [in Ukrainian].
7. Hrytsay, M. S. (1983). *Marko Vovchok: tvorchyi shliakh [Marko Vovchok: creative path]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
8. Hrinchenko, B. (1905). Ohliad ukrainskoho yazykoznavstva [Overview of Ukrainian Linguistics]. *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka – Notes of the Scientific Society named after Shevchenko*. Lviv. Vol. 66, pp. 4–30 [in Ukrainian].
9. Dzdzdzivskiy, Y. (1965). *Konspekt leksii z kursu ukrainskoi dialektolohii. Ch. I.: Fonetyka. [Synopsis of lectures on the course of Ukrainian dialectology. Part I.: Phonetics]*. Uzhhorod [in Ukrainian].
10. Dzdzdzivskiy, Y. O. (1966). *Konspekt leksii z kursu ukrainskoi dialektolohii. (Vstupni rozdil) [Synopsis of lectures on the course of Ukrainian dialectology. (Introductory chapters)]*. Uzhgorod [in Ukrainian].
11. Melnychuk, O. S. (Ed.). (1982, 1985, 2006, 2012). *Etymolohichniy slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of the Ukrainian language]*. (Vol. 1–2, 5–6). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
12. Zhyvotko, A. (1938). *Zhurnal "Osnova" 1861–1862 [Journal "Osnova" 1861–1862]*. Lviv: Nakladom Ukrainskoho tovarystva bibliofiliv. Part 3 [in Ukrainian].
13. Nimchuk, V. V., & Puryayeva, N. V. (Eds.). (2004). *Istoriia ukrainskoho pravopysu XVI–XX stolittia: khrestomatiia [History of Ukrainian orthography of the 16th–20th centuries: reader]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
14. *Istoriia ukrainskoi movy: morfolohiia [History of the Ukrainian language: morphology]*. (1978). S. P. Bevzenko et al. (Comps.). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
15. [Kamenetskyi, D., & Markovych O.] (1861). Slovar. Słownik [Dictionary]. *Marko Vovchok Zbirka "Povistky" ("Narodni opovidannia") – Marko Vovchok Collection (Folk tales)*, (pp. 1–21). Sankt-Peterburh: Tipohrafiia Nikolaia Tiblena i komp. [in Ukrainian].
16. Lysenko, P. S. (1974). *Slovnyk poliskykh hovoriv [Dictionary of Polish dialects]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
17. Martynova, H. (2003) *Serednonaddniprianskyi dialekt. Fonetyka i fonolohiia [Middle Dnieper subdialect. Phonetics and Phonology]*. Cherkasy: Tyasmin [in Ukrainian].
18. Matviyas, I. (2016). Rol hovoriv u movotvorchosti Borysa Hrinchenka [The role of dialects in the language creation of Borys Grinchenko]. *Ukrainska mova – Ukrainian language*, 3, 10–16 [in Ukrainian].
19. Matviyas, I. H. (1990). *Ukrainska mova ta yii hovory [The Ukrainian language and its subdialects]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
20. Polovets, V. (2017). Opanas Vasylovych Markovych. 1822–1867 rr. (Do 195-ricchya z dnia narodzhennia) [Opanas Vasyliovych Markovych. 1822–1867. (Until his 195th birthday)]. *Siverianskyi litopys – Severyan annals*, 3, 165–170 [in Ukrainian].
21. Khalymonenko, H. (2011). Etymolohiia sliv yurba, yurma, hurba, hurma, urma. [Etymology of the words yurba, yurma, gurba, gurma, urma]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii Filolohichna – Bulletin of Lviv University. Philological Serie*, issue 53, pp. 242–245 [in Ukrainian].
22. Yas, O. V. (2010). Osнова – chasopys [Journal "Osнова"]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy – Encyclopedia of the history of Ukraine*. (Vol. 7). V. A. Smolii [et al.] (Eds.) Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Osнова_z [in Ukrainian].

Статтю отримано 12.09.2022 року
Прийнято до друку 27.10.2022 року